Paweł Domino, Jarosław Dybała
Oddział Gromadzenia Zbiorów
Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu

Baza danych Oddziału Gromadzenia Zbiorów – 10 lat doświadczeń

Ten-year experience of Collections' Acquisition Department database

Abstrakt:

W artykule przedstawiono praktyczne zastosowanie bazy danych Oddziału Gromadzenia Zbiorów w perspektywie ponad 10 lat użytkowania. Opisano ważniejsze przydatne procesy na tle zmian zewnętrznych, które obserwujemy już od początku lat 90-tych XX wieku. Omówione zostały procesy rejestrowania, raportowania oraz przydatne funkcje użytkowe bazy Gromadzenia. Nakreślono tło towarzyszące zmianom procesu rejestracyjnego w Oddziale Gromadzenia Zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. Przedstawiono zalety i perspektywy dalszych tego typu zmian, w odniesieniu do nowych form piśmiennictwa.

Abstract:

The article presents practical applicability of Collections' Acquisition Department database from the perspective of its ten-year usability. It describes most vital processes against the background of external changes which have been witnessed from the beginning of 1990s, accession and report processes, as well as helpful usable functions of Collection Acquisition database. The background provided for accession processes changes in Wrocław University Library Collections' Acquisition Department is likewise outlined. The paper also insights into the advantages and perspectives of further changes in reference to new forms of publications.

Słowa kluczowe:

Oddział Gromadzenia Zbiorów, komputeryzacja, rejestracja nabytków, Baza Gromadzenia Zbiorów

Keywords:

Collections' Acquisition Department, computerization, acquisitions recording, Collection Acquisition Database

Wstęp

Ostatnia dekada podtrzymała zapoczątkowane już wcześniej tendencje komputeryzacji we wszystkich dziedzinach związanych z dokumentem piśmienniczym. Obecnie coraz bardziej powszechna staje się książka elektroniczna. Na rynku urządzeń elektronicznych pojawiły się i ugruntowały swoją pozycję czytniki książki elektronicznej.

Nowe formaty mają już swoje stałe miejsce i swoich zwolenników. Dominacja wielkich koncernów medialnych na polskim rynku również ma swoje odzwierciedlenie w coraz większej dostępności produktów oraz wysokich standardów obsługi online.

W ostatnim dziesięcioleciu Grupa PWN ugruntowała swoją dominującą pozycję, zaczynając działalność od Wydawnictwa Naukowego PWN, zaś obecnie skupia blisko dziesięć wyspecjalizowanych podmiotów. Warto wyróżnić tu Ogólnopolski System Dystrybucji Wydawnictw – Azymut sp. z o. o., za którego pośrednictwem dokonywana jest w Bibliotece Uniwersyteckiej większości zakupów książek krajowych. Jako klient instytucjonalny Biblioteka obserwuje wkraczanie na rynek krajowy amerykańskiego giganta *Amazon*, tworzącego w Polsce swoje centra dystrybucji. Jak na razie mimo licznych spekulacji nie uruchomiono polskiej platformy zakupowej, ale niewykluczone, że w najbliższym czasie stanie się to faktem.

Zważywszy na tak ogromny postęp we wszystkich aspektach, z którymi styka się Oddział Gromadzenia Zbiorów, zautomatyzowanie procesu rejestracji stało się nieuniknione. Obecnie po ponad 10 latach istnienia bazy Gromadzenie – bo tak w skrócie przyjęło się ją nazywać – trudno wyobrazić sobie rejestrację wpływów w księgach akcesyjnych lub rejestrach nabytków. Można więc śmiało stwierdzić, że Baza Gromadzenie zdała swój egzamin. Nie tylko jest narzędziem szybkiej rejestracji dokumentów wpływających do Biblioteki Uniwersyteckiej**,** ale także dzięki swoim innym funkcjom pozwala na wykonanie szybkiego podliczenia ilości oraz wartości zarejestrowanych dokumentów. Tego rodzaju zestawienia można zawężać do określonej proweniencji, typu dokumentu i wykazywać ilość wpisanych rekordów dla dowolnego *siglum,* będącego identyfikatorem pracownika.

1. Rozwój Bazy Gromadzenia Zbiorów

W okresie ostatniej dekady Baza Gromadzenia Zbiorów została wzbogacona o kilka wartościowych elementów. Wprowadzono nowe typy dokumentów: *pendrive*, *ebook*, gadżet[1]. Było to konieczne, ze względu na coraz częstsze pojawianie się tego typu nośników wśród publikacji dostarczanych w ramach egzemplarza obowiązkowego. Baza Gromadzenie jest też narzędziem szybkiego sprawdzenia miejsca przekazania, dostawcy oraz samych cech zarejestrowanego dokumentu. Służy ona nie tylko pracownikom

[1] Przedmiot, który nie jest dokumentem piśmienniczym, stanowiący główny motyw produkcji/sprzedaży, do którego dołączony jest dokument piśmienniczy będący jedynie pretekstem umożliwiającym jego sprzedaż, jako wydawnictwa ciągłego lub zwartego, możliwego do rozprowadzania w kioskach Ruchu – np. figurki dinozaurów, kawałki minerałów, części do składania modelu jakiegoś obiektu i inne, ograniczane tylko wyobraźnią wydawcy. Tego typu publikacje są rejestrowane w Bazie Gromadzenie i przekazywane z reguły jako wydawnictwa zbędne.

Oddziału Gromadzenia Zbiorów, ale także pracownikom Oddziału Wydawnictw Zwartych, Oddziału Wydawnictw Ciągłych, Oddziału Informacji Naukowej – kolekcji śląsko-łużyckiej. Przydatność bazy może okazać się w przyszłości jeszcze większa, ze względu na coraz bardziej powszechny nowy format, jakim jest *ebook* – bez fizycznego nośnika, w formie zdalnego dostępu lub pliku. W tym przypadku informacje rejestracyjne wpisane przez pracownika Oddziału Gromadzenia stanowią podstawę do opisu i lokalizacji tego typu publikacji.

Modyfikacje Bazy Gromadzenia Zbiorów wynikały z różnych czynników. Dosyć istotne było rejestrowanie i wykazywanie wartości oraz ilości wszystkich wpływających pozycji, w tym również czasopism o różnej częstotliwości ukazywania się. Dla czasopism rozbudowano okno rekordu, wprowadzając u dołu tabelę zasobu czasopism. W tym celu konieczne było stworzenie osobnej kartoteki, tak aby dodatkowa tabela zasobu nie pojawiała się przy rejestracji innych typów dokumentów. Dzięki temu poszczególne woluminy/roczniki rejestruje się w ramach jednego rekordu, dla danego tytułu czasopisma. Podczas raportowania ilości i wartości baza Gromadzenie podaje w tej chwili ilość zarejestrowanych w danym okresie roczników, a także ilość poszczególnych zeszytów. Jak dotąd tego typu zestawienie okazało się bardzo przydatne dla obliczenia wartości i ilości pozyskanego egzemplarza obowiązkowego, co drogą tradycyjną nie było takie proste i szybkie do wykonania. Podobnie sporządzanie raportów rocznych, kwartalnych i miesięcznych jest obecnie znacznie prostsze, a być może stanie się jeszcze łatwiejsze, gdy uda się stworzyć automatyczny mechanizm sumujący proweniencje, np. dla podania wspólnej wartości i ilości darów, gdy dary krajowe i zagraniczne rejestrowane są pod odrębnymi oznaczeniami (DK, DZ). Analogiczna sytuacja odnosi się również do typów dokumentów, gdzie np. wszystkie dary raportowane są, niezależnie od typu dokumentu. Obecnie, dla wykazania takiego zestawienia należy obliczyć DK dla dokumentów wszystkich, oprócz czasopism, dla czasopism oraz DZ dla dokumentów wszystkich, oprócz czasopism i dla czasopism. Następnie powstały wynik, czyli 4 wartości sumuje się i podaje w raporcie. Może nie jest to niedogodność zbyt uciążliwa, jednak rozwijając funkcjonalność bazy dąży się do pełnej automatyzacji, która m.in. zapewnia uniknięcie błędu ludzkiego, przy ręcznym podliczaniu.

Baza Gromadzenie rozwija się również poprzez zmiany, które wynikały z ewolucji koncepcji zapisu niektórych wartości. Przy darach krajowych i zagranicznych, a także wymianie oraz kupnie „zagranicznym" (książki zagranicznej) istotnym polem jest „dostawca", gdzie początkowo wpisywano słownie instytucję lub osobę prywatną. Po pewnym czasie okazało się jednak, że wyszukanie wszystkich rekordów dotyczących danej instytucji może być kłopotliwe, ze względu na drobną różnicę w zapisie lub zmianę szyku wyrazów. Aby zlikwidować ten problem, wprowadzono zapis numeryczny do-

stawcy generowany przy wpisie dostawcy do bazy dostawców. Zapis w praktyce wygląda w następujący sposób: sprawdza się w bazie dostawców czy dany dostawca już istnieje i podaje jego numer identyfikacyjny, nadawany automatycznie przy wpisie do bazy dostawców. Wyszukiwanie wszystkich pozycji od dostawcy dokonywane jest przez podanie w zapytaniu nr dostawcy. Dla starszych wpisów stworzono zapis w postaci: Nazwa dostawcy = nr dostawcy, choć może warto ujednolicić to pole bazy tylko do wartości numerycznych. Analogicznie wykonano bazę odbiorców, choć tutaj ilość jest znacznie mniejsza i w większym stopniu niezmienna.

Drobne zmiany pojawiły się w Bazie Gromadzenia Zbiorów, ze względu na czynniki innego rodzaju, występujące niekiedy dosyć nieoczekiwanie. Przykładowo, od ponad 4 lat obowiązuje w Polsce 5% VAT na książki. Wprowadzenie tego podatku wywołało liczne niepochlebne opinie. Początkowo obowiązywał okres przejściowy na książki wydane przed wprowadzeniem podatku VAT, potem 5% procentowym podatkiem zostały objęte wszystkie książki. Spowodowało to pewne komplikacje i nieścisłości w fakturach. Część dostawców doliczała podatek przy poszczególnych pozycjach, co było najbardziej wygodne dla pracowników Oddziału przy uzupełnianiu wartości pola „cena". Po okresie przejściowym zdarzało się, że niektórzy dostawcy doliczali VAT do wartości sumarycznej, co spowodowało, że cenę jednostkową należało wyliczyć przy użyciu kalkulatora. Tą niedogodność niweluje kalkulator wbudowany w bazę (Ryc.1), który dodaje dowolną wartość procentową, domyślnie jest to 5%. Baza Gromadzenie jest więc przygotowana na inne okoliczności przeliczania ceny brutto, w zależności od aktualnej sytuacji i przepisów.

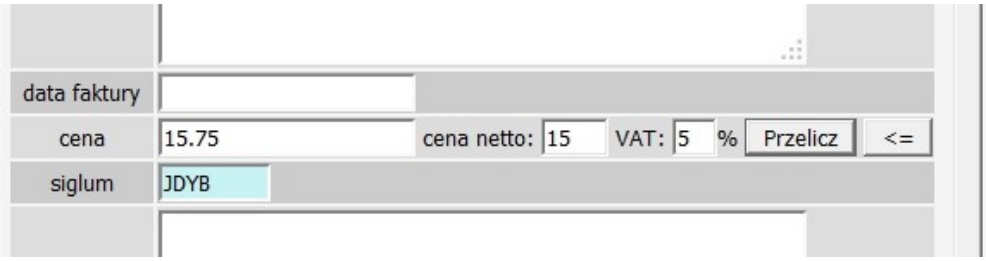

Ryc. 1. Kalkulator Bazy Gromadzenia Zbiorów.

Pomimo tego, że zmiany będą prawdopodobnie dotyczyć jeszcze kilku procesów, Baza Gromadzenia Zbiorów jest platformą niezwykle przydatną i pomocną. Obecnie wiele czynności wykonywanych manualnie i skrzętnie spisywanych z ksiąg akcesyjnych, zliczanych i wykazywanych w zestawieniach wykonuje się niemal automatycznie.

Komputeryzacja i automatyzacja to zjawiska, które od lat 90-tych XX wieku objęły całe bibliotekarstwo, co odzwierciedliło się również w poziomie zatrudnienia w bibliotekach oraz reorganizacjach, które miały miejsce także w Bibliotece Uniwersytec-

kiej. Obecnie w Oddziale Gromadzenia Zbiorów pracuje 10 osób, wykonujących ciągłą rejestrację oraz czynności poboczne, takie jak np. automatyczne przekazywanie dokumentów do opracowania oraz jako zbędne dla odbiorców zewnętrznych. Baza Gromadzenie umożliwia takie operacje z automatycznym oznaczeniem w rekordzie poszczególnych dokumentów, a także wyświetlenie gotowej listy pozycji, gdzie następnie metodą kopiuj/wklej umieszcza się ją w protokole przekazania. Proces jest odwracalny oraz zapisany do tymczasowego bufora, umożliwiającego szybką zmianę zapisu. Dzięki identyfikacji za pomocą *siglum* osoby dokonującej zmian, moduł przekazywania bazy Gromadzenie dostarcza niewykorzystywaną dotychczas możliwość eliminacji drukowanych protokołów przekazania do oddziałów zajmujących się opracowaniem (Oddział Wydawnictw Zwartych, Oddział Wydawnictw Ciągłych, a także oddziały zajmujące się opracowaniem zbiorów specjalnych). Fakt automatycznego zaznaczenia osoby dokonującej przekazania (wraz z dokładną datą wykonania tej czynności) stanowić może ekwiwalent podpisu elektronicznego. Przyjęcie takich założeń wymagałoby pewnego przeorganizowania procesu przekazywania, szczególnie większego współudziału pracowników wspomnianych oddziałów, w trakcie przyjęcia materiałów z Oddziału Gromadzenia.

Największą zaletą Bazy Gromadzenia Zbiorów jest zakładka „raporty". Umożliwia ona tworzenie różnego rodzaju zestawień wartości i ilości, w podziale na sekcje (proweniencje) w określonym przedziale czasu. Baza pozwala na wyodrębnienie poszczególnych typów dokumentów w wynikach oraz wykazanie dokumentów wszystkich, bądź tylko tych skierowanych do: BU, wymiana, zbędne i inne oznaczenia. Można również sporządzić analogiczne wykazy przekazanych dokumentów w danym okresie czasu i ograniczyć tylko do wybranego *siglum* (identyfikatora pracownika).

Czy było to możliwe przed powstaniem bazy? Tak, ale wykonywanie tych prac było znacznie bardziej pracochłonne, jako że wymagało wykonania wielu żmudnych czynności, zapisków oraz sporej ilości dokumentów pobocznych, towarzyszących. Poza tym polegało w całości na sporządzaniu zestawień przez poszczególnych pracowników Oddziału, na podstawie których kierownik mógł dopiero wykonać zestawienie całościowe.

Kolejną funkcją dostępną w bazie Gromadzenie jest możliwość udostępnienia publikacji. Jest to funkcja istniejąca niemal od początki funkcjonowania bazy, nie wykorzystywana zbyt często. Umożliwia ona zarejestrowanie wewnętrznego wypożyczenia pozycji wpisanej do bazy, ale jeszcze nie przekazanej do opracowania. Funkcja ta pełni rolę zautomatyzowanego porządkowania pewnych procesów w Oddziale Gromadzenia, likwidując formę zapisów na tradycyjnych rewersach bibliotecznych.

Duże znaczenie ma wspomniany już wcześniej aspekt współpracy z Oddziałem Wydawnictw Zwartych, Oddziałem Wydawnictw Ciągłych oraz Oddziałem Informacji Naukowej – kolekcja śląsko-łużycka. Baza Gromadzenia Zbiorów dostępna jest jako

wewnętrzne narzędzie wyszukiwania i czasem – ze względu na specyfikę oraz rozbudowane wyszukiwanie – daje większe możliwości niż sam katalog Biblioteki. Poza tym, rekordy bazy i zawarte w nich informacje pobocznie mogą być niezwykle przydatne przy tworzeniu opisów bibliograficznych specyficznych pozycji, często niedostępnych gdzie indziej i unikatowych. Od niedawna baza Gromadzenie stanowi źródło informacji o zarejestrowanych dokumentach życia społecznego – przy tworzeniu zespołów tematycznych w Oddziale Informacji Naukowej – kolekcja śląsko-łużycka.

2. Model pracy bazy Gromadzenie na tle innych systemów – zakończenie

Wiele bibliotek pracujących w popularnych systemach bibliotecznych korzysta z dedykowanego modułu służącego wspieraniu procesu gromadzenia zbiorów. Moduły te przeważnie bazują na procesie zakupowym rozpoczynającym się od zamówienia, gdzie szczątkowy opis z tego modułu służy potem jako podstawa do tworzenia opisu bibliograficznego konkretnej zakupionej pozycji. Ten model nie jest najlepszy, zwłaszcza dla bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarza obowiązkowego. Aktualnie, nie jest on również najkorzystniejszy dla innych bibliotek, ponieważ proces zamawiania książek ewoluował w kierunku wybierania pozycji za pośrednictwem systemów zakupowych, a nie – jak być może zakładano na początku – za pośrednictwem zamówienia wysyłanego e-mailem do księgarni bądź hurtowni. Obecnie, największy dystrybutor wydawnictw Azymut sp. z o. o. będący częścią Grupy PWN, podobnie jak i inni dostawcy, umożliwia zamawianie książek przez własny system magazynowo-zakupowy, dostępny poprzez zalogowanie się na witrynie internetowej dystrybutora. System największego potentata na polskim rynku jest na tyle zaawansowany, że wyświetla w innym kolorze pozycje zakupione już wcześniej, co znacznie ułatwia i skraca proces dokonywania zakupu. Tego rodzaju systemy umożliwiają podgląd danych na fakturze oraz uwzględniają zmianę rabatu księgarskiego, w zależności od wielkości zakupów w danym okresie czasu.

Pominięcie zamówienia jako początkowej fazy dla modułu gromadzenia w innych systemach bibliotecznych staje się już chyba normą. Baza Gromadzenia Zbiorów jako produkt od początku przeznaczony jedynie dla Biblioteki Uniwersyteckiej już w samych założeniach swojego funkcjonowania nigdy nie zakładała takiego modelu, jaki przewidywały moduły gromadzenia systemów bibliotecznych, w tym np. używany przez inne oddziały Biblioteki system VIRTUA. Baza Gromadzenia to system niezależny, rozwijany na życzenie i wg potrzeb Biblioteki. Ma to swoje zalety również w tempie wprowadzania modyfikacji, co w bazie Gromadzenie zwykle nie trwa długo. Wystarczy kilka

testów i modyfikacja jest gotowa do wprowadzenia, co w przypadku systemów bibliotecznych jest niespotykane, gdyż zwykle jest poprzedzone licznymi testami i analizami wpływu zmiany na innych użytkowników systemu. Wiele zmian niosących ze sobą znaczne modyfikacje jest możliwe jedynie przy wgraniu nowej wersji programu i jest powiązane czasowo z wykupieniem licencji do tej wersji. W tej sytuacji przewaga produktu prostego, dedykowanego, ale jednocześnie stale modyfikowanego na własne potrzeby jest znaczna. Pracownicy Oddziału Gromadzenia Zbiorów w Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu mają nadzieję, że w przyszłości obecna dobra opinia na temat Bazy Gromadzenia Zbiorów nie ulegnie zmianie i wciąż będzie ona bardzo sprawnym narzędziem wspomagającym funkcjonowanie Oddziału. Obecnie, często musi ona obsługiwać zupełnie nowe typy dokumentów, do których obsługi jest przystosowywana. Obawy pracowników Oddziału Gromadzenia budzą również projekty zmian w sposobach i trybie dostarczania egzemplarza obowiązkowego: utrata jego tradycyjnej postaci na rzecz dostępu online bądź też redukcja bibliotek uprawnionych do egzemplarza obowiązkowego do dwóch najważniejszych instytucji. Należy mieć nadzieję, że wszelkie trudności uda się sprawnie rozwiązać dla dobra użytkowników Biblioteki Uniwersyteckiej, czyli studentów i naukowców Uniwersytetu Wrocławskiego.